

تدوین راهبردهای امنیت سایبری سامانه‌های کنترل صنعتی در زیرساخت‌های حیاتی کشور

ابراهیم محمودزاده^۱؛ حمیدرضا حسنی اصل^۲؛ محمدمهدی قوچانی^۳؛ علی نیک‌نفس^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۰

چکیده

زیرساخت‌ها بسترهای مهم حیات، رشد و پویایی صنایع و جوامع به‌شمار می‌روند. در این میان برخی از زیرساخت‌ها نقشی حیاتی در منافع ملی دارند و اختلال هرچند کوتاه‌مدت در عملکرد آن‌ها می‌تواند منجر به آسیب جدی در اقتصاد، امنیت یا ایمنی جامعه شود. بر همین اساس و با توجه به اهمیت بالایی که امنیت فضای سایبر در تداوم خدمات زیرساخت‌های حیاتی دارد، در این مقاله به احصاء و ارائه راهبردهای تأمین امنیت سایبری سامانه‌های کنترل صنعتی زیرساخت‌های حیاتی بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و جلسات خبرگی و رتبه‌بندی آن‌ها با استفاده از آزمون فریدمن، با نظر خبرگان حوزه سایبر پرداخته شده است و در نهایت سه راهبرد "سازمان‌دهی تیم‌های مدیریت کشف و پاسخگویی به حوادث سایبری و تعامل با سازمان‌های مشابه منطقه‌ای و بین‌المللی"، "رصد فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی به‌منظور کشف و مواجهه فعال و پیش‌کنشگر با تهدیدات سایبری" و "ایجاد فرایندهای نظارت و ممیزی امنیت سایبری زیرساخت‌های حیاتی" بالاترین اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند.

کلیدواژه‌ها: زیرساخت‌های حیاتی، امنیت، سامانه کنترل صنعتی، فضای سایبر، راهبرد.

۱- دانشیار دانشگاه صنعتی مالک اشتر

۲- دانشجوی دکتری رشته مدیریت راهبردی فضای سایبرگرایش امنیت سایبر دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی (رایانامه: hassaniasl.h@nisoc.ir)

۳- دانشجوی دکتری رشته مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبایی

۴- دانشجوی دکتری رشته مدیریت راهبردی فضای سایبرگرایش امنیت سایبر دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و

زیرساخت‌های حیاتی نقش مهمی در ثبات نظام‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشورها دارند. زیرساخت‌های حیاتی زیرساخت‌هایی هستند که انهدام کل یا قسمتی از آن‌ها موجب بروز بحران، آسیب و صدمات قابل توجه در نظام سیاسی، هدایت، کنترل و فرماندهی، تولیدی و اقتصادی، پشتیبانی، ارتباطی و مواصلاتی، اجتماعی و دفاعی با سطح تأثیرگذاری در سراسر کشور می‌شود (نشریه پدافند غیرعامل، ۱۳۸۸).

هم‌زمان با پیشرفت و توسعه سریع فناوری‌ها، شدت وابستگی متقابل بین زیرساخت‌ها در طول زمان افزایش یافته و توسعه فضای سایبر در این پدیده بیشترین نقش را داشته است. توجه به وابستگی شدید زیرساخت‌های حیاتی به فضای سایبر به‌عنوان مغز مدیریت و راهبری پیکره زیرساخت‌های حیاتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرساخت‌ها و سامانه‌های حیاتی و حساس کشور، یا خود، بخشی از فضای سایبری کشور را تشکیل می‌دهند و یا از طریق این فضا، کنترل، مدیریت و بهره‌برداری می‌شوند. سامانه‌های کنترل صنعتی^۱ به‌عنوان مرکز راهبری و بخش جدایی‌ناپذیر این زیرساخت‌ها اهمیت و اولویت بسیار زیادی دارند. سامانه کنترل یک اصطلاح کلی است که دربرگیرنده انواع مختلفی از سیستم‌های کنترلی از جمله سیستم‌های کنترل نظارت و اکتساب داده‌ها^۲، سیستم‌های کنترل توزیع شده^۳ و کنترل‌کننده‌های منطقی برنامه پذیر^۴ است (ستوفر، پیلتری، لیتمان، آبرامس و هاهن، ۲۰۱۵).

سامانه‌های کنترل صنعتی، کنترل و نظارت بر گستره وسیعی از فرایندها و صنایع را برعهده دارند که صنایع عظیم زیرساختی نظیر صنعت نفت، گاز، تولید انرژی الکتریکی و آب و نیز صنایع و فرآیندهای تولیدی نظیر صنایع دارویی، صنایع غذایی و تولید محصولات شیمیایی از آن دسته می‌باشند؛ این سامانه‌ها در معرض چالش‌ها، آسیب‌ها و تهدیدهای گوناگونی نظیر ارتکاب جرائم سازمان‌یافته، تخریب بانک‌های اطلاعاتی، حملات مختل‌کننده خدمات، جاسوسی، خرابکاری، نقض حریم خصوصی و نقض حقوق مالکیت معنوی قرار دارند.

با توجه به گستردگی حوزه عملکرد سامانه‌های کنترل صنعتی، تأمین‌کنندگان به‌طور فزاینده‌ای دسترسی از راه دور مبتنی بر وب را به‌منظور تسهیل عملیات نظارت و کنترل در محصولات خود

¹ Industrial Control Systems (ICS)

² Supervisory Control and Data Acquisition (SCADA)

³ Distributed Control System (DCS)

⁴ Programmable Logic Controller (PLC)

جایگذاری کرده‌اند. دسترسی آنلاین به اطلاعات برای تصمیم‌گیرندگان مزایایی از قبیل: پیاده‌سازی الگوهای کارآمدتر کنترل، افزایش ایمنی کارکنان و واحد صنعتی، کاهش هزینه‌های تولید و نهایتاً افزایش بهره‌وری به‌همراه داشته است (ستوفر، پیلتری، لیتمان، آبرامس و هاهن، ۲۰۱۵). اتصال روزافزون این ابزارها به فضای سایبر به‌صورت مستمر مسیرهای تهدید و ناامنی بیشتری را بر ضد این زیرساخت‌ها فراهم می‌سازد.

مروری بر وقایع و حوادث سال‌های اخیر در جهان و کشور، مؤید این واقعیت است که بخش عمده‌ای از تهدیدهای موجود علیه کشور، به‌ویژه در زیرساخت‌های حیاتی یا مستقیماً از فضای سایبر این زیرساخت‌ها یعنی سامانه‌های کنترل صنعتی نشأت می‌گیرند و یا این فضا را هدف تهدید مستقیم خود قرار می‌دهند. در زیر چند نمونه از آخرین حملات سایبری به زیرساخت‌های حیاتی در نقاط مختلف جهان اشاره شده است

- مارس ۱۹۹۷ حمله به ترافیک ارتباطات هوایی در ماساچوست.
- ژوئن ۱۹۹۹ حمله به خط لوله بنزین واشنگتن.
- ژانویه ۲۰۰۰ میلادی حمله به سامانه کنترل فاضلاب Maroochy در کوئینزلند استرالیا.
- سال ۲۰۰۰ حمله به خط لوله گاز روسیه.
- ژانویه ۲۰۰۳ حمله به نیروگاه هسته‌ای Ohio توسط کرم Slammer.
- اوت ۲۰۰۳ حمله به نیروگاه برق و خاموشی شمال شرق ایالات متحده آمریکا و کانادا.
- اوت ۲۰۰۵ حمله به کارخانه‌های ماشین‌سازی کاترپیلار و هواپیماسازی بوئینگ توسط کرم Zotob
- مارس ۲۰۰۸ خاموش شدن نیروگاه انرژی هسته‌ای Hatch در گرجستان.
- ژوئن ۲۰۱۰ حمله کرم کامپیوتری Stuxnet به مراکز هسته‌ای ایران.
- اکتبر ۲۰۱۳ میلادی حمله سایبری بسیار بزرگ «خاموشی آمریکایی»^۱ به سامانه‌های کنترل صنعتی شبکه برق آمریکا (میلر و روه، ۲۰۱۲).

در این شرایط نگرانی‌ها از احتمال وقوع تهدیدات تروریستی پیچیده و هدفمند با استفاده از تسلیحات سایبری^۲ علیه این زیرساخت‌ها عمیقاً گسترش یافته است. فضای سایبر پنجمین عرصه جنگ بعد از زمین، دریا، هوا و فضا محسوب می‌شود و این مسئله نشان می‌دهد که فضای سایبر،

یک فضای جنگ و درگیری است که در استراتژی‌های دشمنان به‌وضوح دیده می‌شود (جلالی، ۱۳۹۰). اختلال در کارکرد فضای سایبر به معنی اختلال در زیرساخت‌های حیاتی و در نتیجه تسری آن به جامعه و سایر زیرساخت‌های مرتبط و وابسته خواهد بود و تداوم این روند به مختل‌سازی فعالیت‌های اجتماعی و شکل‌گیری تهدیدها در سطح امنیت ملی منجر خواهد شد (روبلس و پارک، ۲۰۱۱).

با توجه به نوپا بودن مفهوم امنیت سامانه‌های کنترل صنعتی و میزان تأثیرگذاری آن بر امنیت ملی، تدوین سیاست‌ها و راهبردهای مؤثر در جهت حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی و تداوم فعالیت‌ها و ارائه خدمات توسط آن‌ها به‌عنوان یک ضرورت و اولویت کشور تلقی می‌شود. لذا دغدغه اصلی تحقیق حاضر فقدان راهبردهای مناسب جهت تأمین امنیت سایبری سامانه‌های کنترل صنعتی مورد استفاده در زیرساخت‌های حیاتی است و به دنبال پاسخ به این سؤال است که اولویت هر یک از گزینه‌های راهبردی احصاء شده در این زمینه نسبت به هم چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

زیرساخت

برای واژه زیرساخت تعاریف متنوعی وجود دارد. دانشنامه وبستر این واژه را چنین تعریف می‌کند: «سامانه‌ای از تأسیسات عمومی یک کشور، ایالت یا منطقه»، «منابع پرسنلی، ساختمانی یا تجهیزات مورد نیاز برای انجام یک فعالیت» و نیز «شالوده اساسی و چارچوب بنیادی یک سامانه یا سازمان». کمیسیون حفاظت از زیرساخت‌های بحرانی آمریکا نیز زیرساخت را چنین تعریف می‌کند: «شبکه‌ای از سامانه‌ها و فرایندهای مستقل، اغلب در مالکیت بخش خصوصی و ساخته دست بشر که به‌صورت مشارکتی و هم‌افزا برای تولید و توزیع جریان پیوسته‌ای از کالا و خدمات ضروری عمل می‌کنند».

زیرساخت‌ها به‌عنوان اساسی‌ترین پایه‌های پیشرفت برای یک کشور محسوب می‌شوند. در شرایطی که رقابت جهانی در حوزه اقتصادی و سیاسی از گذشته تا به حال به‌شدت حساس و بسیار فشرده‌تر شده، با نگاهی اجمالی یکی از مهم‌ترین عواملی که تأثیرات شگرفی بر روی این رقابت جهانی می‌گذارد را می‌توان زیرساخت‌های حیاتی یک کشور دانست (تابانوسکی، ۲۰۱۱).

زیرساخت حیاتی

تعاریف متعددی برای زیرساخت حیاتی ارائه شده است. به دو تعریف که از طرف اتحادیه اروپا و آمریکا ارائه شده است اشاره می شود:

طبق تعریف آژانس امنیت ملی آمریکا^۱، زیرساخت حیاتی به دارائی های فیزیکی یا معنوی، سامانه ها و شبکه هایی اطلاق می شود که از چنان اهمیتی برخوردارند که هرگونه اختلال و یا تخریب آنها اثرات مخرب بر امنیت، اقتصاد، سلامت و ایمنی عمومی جامعه یا ترکیبی از این موارد را در پی خواهد داشت.

از دیدگاه اتحادیه اروپا زیرساخت حیاتی، دارایی ها، سامانه یا قسمتی از یک سامانه است که برای تداوم عملکردهای حیاتی جامعه، سلامت، ایمنی، امنیت، اقتصاد یا سلامت اجتماعی مردم ضروری باشد و اختلال یا نابودی هرکدام از این زیرساخت ها تأثیر مخربی بر عملکرد این بخش ها داشته یا کنترل و اداره این مراکز را غیرممکن سازد اطلاق می گردد (آنجلینی و همکاران، ۲۰۱۳).

در این خصوص باید به این نکته توجه کرد که در تمامی تعاریفی که از زیرساخت های حیاتی ارائه شده یک وجه مشترک وجود دارد و آن این است که اگر در یک زیرساخت اختلالی ایجاد شود حداقل یکی از بخش های مهم کشور از نظر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و یا امنیتی به خطر می افتد. اهمیت زیرساخت های حیاتی در عصر رقابت در عرصه اینترنت و اطلاعات بر کسی پوشیده نیست، اما آنچه در حال رخ دادن است و اهمیت روزافزونی پیدا کرده، حفاظت از آنها است. یکی از مهم ترین انواع حفاظت ها که با رشد اینترنت و استفاده از آن و ظهور پدیده ای به نام فضای سایبر^۲ احساس می شود، حفاظت سایبری از این زیرساخت های حیاتی است (تابانسکی، ۲۰۱۱).

انواع زیرساخت های حیاتی

واژه زیرساخت های حیاتی معمولاً از سوی دولت ها برای توصیف دارایی هایی استفاده می شود که مدیریت و عملیات ساختارهای اساسی جامعه را ممکن می سازد. زیرساخت های حیاتی و منابع کلیدی در ۱۸ بخش مختلف توسط مؤسسه استاندارد و فناوری آمریکا شناسایی و معرفی شده است. این بخش های اساسی عبارت اند از: کشاورزی و غذا، بانکداری و امور مالی، شیمیایی و مواد، امکانات تجاری، ارتباطات، کارخانه های حیاتی، سدها، صنایع دفاعی، خدمات اضطراری، انرژی، امکانات دولتی، بهداشت و درمان، فناوری اطلاعات، نمادها و آثار ملی، راکتورهای هسته و

^۱ Department of Homeland Security (DHS)

^۲ Cyber space

ضایعات آن‌ها، پست و حمل‌ونقل مرسوله، سامانه‌های حمل‌ونقل و آب. با توجه به تعاریف متعدد زیرساخت و نقش هر یک از بخش‌های کشور در پیشبرد اهداف دولت، اساسی‌ترین و مهم‌ترین زیرساخت‌های حیاتی که در بین همه کشورها مشترک هستند در یک دسته‌بندی دیگر در جدول شماره ۱ ارائه شده است:

جدول ۱. مهم‌ترین زیرساخت‌های حیاتی

انرژی	اطلاعات و ارتباطات	حمل و نقل	سلامت	آب	پول و بیمه	دولت و مراکز اداری	غذا و کشاورزی	رسانه و دارایی‌های فرهنگی
الکتریسیته گاز بنزین	ارتباطات راه دور دستگاه‌های اطلاعات جمعی: رادیو- تلویزیون	کشتیرانی هوانوردی حمل و نقل ریلی حمل و نقل جاده‌ای حمل و نقل نظامی	دارو داروخانه‌ها شرکت‌های ساخت دارو	سدها ذخایر آبی شبکه آب‌رسانی	بانک‌ها بهبازار شرکت‌های بیمه	دولت مجلس مؤسسات دولتی	تجارت غذا کشاورزی	رادیو انتشارات بناهای تاریخی و باستانی

منبع: (OSCE, 2013)

تهدیدات در زیرساخت‌های حیاتی

تهدیدهای متعددی علیه زیرساخت‌های حیاتی از سوی کارمندان ناراضی در داخل، سارقان اطلاعات، تبهکاران سازمان‌یافته، جاسوسان صنعتی و به‌طور فزاینده‌ای سازمان‌های اطلاعاتی و ارتش‌های سایبری وجود دارد که مدام نیز بر شدت آن‌ها افزوده می‌شود. این تهدیدها همچنین می‌توانند ناشی از یک انحراف ساختاری یا کارکردی در درون خود زیرساخت نیز باشند. به‌عبارت‌دیگر، تهدیدهای متوجه زیرساخت‌ها در قالب حملات تروریستی فیزیکی یا سایبری، تهدید مصنوعی، بلایای طبیعی (مانند سیل، زلزله، طوفان و غیره)، اختلال‌های فناورانه، سوانح، حوادث و غیره دسته‌بندی می‌شوند.

وابستگی زیرساخت‌های حیاتی به فضای سایر

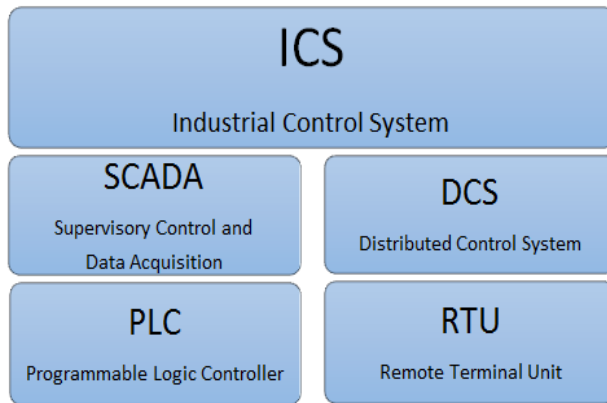
همان‌گونه که گفته شد؛ زیرساخت حیاتی به دارائی‌های فیزیکی یا مجازی، سامانه‌ها و شبکه‌هایی اطلاق می‌شود که از چنان اهمیتی برخوردارند که هرگونه اختلال و یا تخریب آن‌ها اثرات مخرب بر امنیت، اقتصاد، سلامت و ایمنی جامعه داشته باشد. اصولاً زیرساخت‌ها بر اساس ماهیت و عملکرد به یکدیگر وابسته هستند. در یک طبقه‌بندی، وابستگی متقابل زیرساخت‌ها به چهار نوع تقسیم شده است که عبارت‌اند از "وابستگی فیزیکی، وابستگی جغرافیائی، وابستگی منطقی و وابستگی سایبری (رینالدی، پرنوم و کلی، ۲۰۰۱). با توجه به ساختار زیرساخت‌های مدرن امروزی وابستگی سایبری وجه مشترک وابستگی در همه زیرساخت‌های حیاتی به‌شمار می‌رود. وابستگی سایبری عبارت است از حالت یک سامانه که وابسته است به اطلاعاتی که از یک زیرساخت اطلاعاتی تأمین می‌شود (رینالدی و همکاران، ۲۰۰۱)

بنابراین زیرساخت‌های حیاتی و حساس کشور، یا خود، بخشی از فضای سایر کشور را تشکیل می‌دهند و یا در چرخه فرایندهای تولید، توزیع و ذخیره‌سازی این زیرساخت‌های حیاتی، فضای سایر، نقش کلیدی داشته و به‌ویژه بخش‌های کنترلی و سامانه‌های مدیریتی آن‌ها را دربرمی‌گیرد. بر این اساس، تهدیدهای فضای سایر کشور، مستقیماً تهدید علیه زیرساخت‌های حیاتی کشور محسوب شده و قادر به ایجاد مخاطره (تا سرحد تخریب و نابودی) در این زیرساخت‌ها را خواهند داشت.

فضای سایر و سامانه‌های کنترل صنعتی

منظور از فضای سایر عبارت است از شبکه‌های وابسته به یکدیگر، یعنی زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، شبکه‌های ارتباطی، سامانه‌های رایانه‌ای، پردازنده‌های تعبیه شده (جاگذاری شده)، کنترلرهای صنایع حیاتی، محیط مجازی اطلاعات و اثر متقابل بین این محیط و انسان به‌منظور تولید، پردازش، ذخیره‌سازی، مبادله، بازیابی و بهره‌برداری از اطلاعات. این فضا، ممکن است در ارتباط مستقیم و مداوم با سامانه‌های فناوری اطلاعات و شبکه‌های ارتباطی اعم از شبکه اینترنت باشد و یا تنها قابلیت اتصال به محیط پیرامونی در آن تعبیه شده باشد. همچنین در تعریف دیگری آمده است که؛ فضای سایر فضایی فیزیکی و عینی شامل تجهیزات سخت‌افزاری و ملزومات فناوری اطلاعات و ارتباطات که دربردارنده ابعاد غیرفیزیکی از جمله اطلاعات، نرم‌افزارها، پردازش و خدمات مرتبط با اطلاعات است که به‌منظور همبستگی متقابل بین عوامل انسانی از طریق فضای مجازی متکی به شبکه‌های اینترنتی و تجهیزات مخابراتی به‌وجود آمده است. (گروه

مطالعاتی دانشجویان دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، (۱۳۹۲). سامانه‌های کنترل صنعتی^۱ به‌عنوان هسته اصلی فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی و یکی از مهم‌ترین اجزاء آن، اهمیت و اولویت بسیار زیادی دارند. سامانه کنترل یک اصطلاح کلی است که دربرگیرنده انواع مختلفی از سیستم‌های کنترلی از جمله سیستم‌های کنترل، نظارت و اکتساب داده‌ها^۲، سیستم‌های کنترل توزیع‌شده^۳ و سیستم‌های کنترلی کوچک‌تر مانند کنترل‌کننده‌های منطقی برنامه‌پذیر^۴ و واحد پایانه راه دور^۵ به شکل (۱) است (ستوفر و همکاران، ۲۰۱۵).

شکل ۱. خانواده تجهیزات کنترل صنعتی

الف) سیستم کنترل نظارتی و کسب داده‌ها

این سامانه‌ها بخش مهمی از زیرساخت حیاتی بسیاری از کشورها را پشتیبانی می‌کنند. خطوط لوله نفت و گاز، سیستم‌های جمع‌آوری فاضلاب، شبکه توزیع برق، حمل‌ونقل ریلی و طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های صنعتی که در سرتاسر یک منطقه گسترده جغرافیایی پراکنده شده‌اند، توسط این سیستم‌ها کنترل می‌شوند. طبق تعریف "اسکادا، فناوری است که کاربر را قادر می‌سازد داده‌ها را از یک یا تعدادی تأسیسات راه‌دور جمع‌آوری کرده و/یا دستورالعمل‌های محدود کنترلی را به آن تأسیسات ارسال نماید" (ستوفر و همکاران، ۲۰۱۵).

¹ Industrial Control Systems (ICS)
² Supervisory Control and Data Acquisition (SCADA)
³ Distributed Control System (DCS)
⁴ Programmable Logic Controller (PLC)
⁵ Remote Terminal Unit (RTU)

ب) سامانه‌های کنترل توزیع شده

سیستم‌های کنترل توزیع شده زیرمجموعه‌ای از سامانه‌های کنترل صنعتی است. این سامانه‌ها در مقایسه با اسکادا، فرآیندهای تصمیم‌گیری مستقل را پشتیبانی می‌کنند (لسزکینا و همکاران، ۲۰۱۱). سیستم‌های کنترل توزیع شده برای کنترل فرآیندهای صنعتی از قبیل ایستگاه تولید برق، پالایشگاه‌های نفت، تأسیسات آب و فاضلاب و همچنین در کارخانه‌های شیمیایی، مواد غذایی و صنایع خودروسازی کاربرد دارند. بنابراین، معمولاً با کنترل یک فرآیند در یک منطقه محدود (مثلاً یک کارخانه) مرتبط هستند. طبق تعریف ISA، "نوعی از سامانه‌های کنترل هستند که در آن‌ها عناصر توزیع شده‌اند ولی باهم همبستگی دارد".

ج) کنترل‌کننده‌های منطقی برنامه‌پذیر

عملکرد PLC عبارت است از اینکه پردازنده، ورودی را از حافظه دریافت کرده، آن را از طریق اجرای یک برنامه کنترلی، اصلاح و نهایتاً نتیجه را در حافظه خروجی ذخیره می‌کند (دومرمته و ارنست، ۱۹۷۴). در نتیجه، PLC داده‌های دریافت شده از حسگرها و عامل‌ها^۱ را پردازش می‌کند. معمولاً PLC‌ها در سامانه‌های کنترل صنعتی به منظور تضمین عملکرد مداوم مطابق با توالی کنترل از پیش تعریف شده، به کار گرفته می‌شوند. بنابراین، PLC را می‌توان به عنوان کامپیوترهای بهینه‌سازی شده برای کاربردهای صنعتی در نظر گرفت.

د) واحد پایانه راه دور

PLC و RTU هر دو به یک منظور طراحی و در ICS بکار گرفته می‌شوند؛ هر دو وظیفه کنترل و جمع‌آوری داده‌های سایت را انجام می‌دهند. بر اساس تعریف، موتورولاها، RTU قدرت پردازش، قابلیت‌های ارتباطی و انعطاف‌پذیری بیشتری نسبت به PLC‌ها دارند. با این حال، RTU و PLC ویژگی‌های مشابه داشته و در کاربرد نوعی هم‌پوشانی دارند (SCADA Systems: A Comparison of RTUs and PLCs, 2007).

اگرچه سامانه‌های کنترل صنعتی از نظر مفاهیم مبتنی بر اصول و مبانی فناوری اطلاعات هستند، اما به لحاظ فنی، اجرایی و عملکرد پیچیده و منحصر به فرد می‌باشند (بلوگنا و همکاران، ۲۰۱۵). تفاوت عمده بین امنیت سامانه‌های IT و خودکارسازی صنعتی نوع نگاه آن‌ها به سه مؤلفه محرمانگی، یکپارچگی و در دسترس بودن است. در مورد سامانه‌های خودکارسازی صنعتی ترتیب

اهمیت به فرم AIC است. در ابتدا، سامانه‌های کنترل صنعتی شباهت ناچیزی به سامانه‌های فناوری اطلاعات داشتند، بدین معنی که سامانه‌هایی مجزا بودند که با استفاده از سخت‌افزار، نرم‌افزار و پروتکل‌های ارتباطی اختصاصی کار می‌کردند (هادزیوسمانوویک و همکاران، ۲۰۱۲). از آنجایی که سامانه‌های کنترل صنعتی به منظور ارتقاء اتصالات گروهی و بهبود قابلیت‌های دسترسی از راه دور از راه‌حل‌های فناوری اطلاعات استفاده کرده و با استفاده از کامپیوترهای استاندارد صنعتی، سامانه‌های عامل و پروتکل‌های شبکه‌ای طراحی و اجرا شده‌اند، به تدریج به سامانه‌های فناوری اطلاعات شباهت بیشتری پیدا کردند. این مسئله از قابلیت‌های جدید فناوری اطلاعات پشتیبانی می‌کند اما از طرف دیگر باعث می‌شود که این سامانه‌ها نسبت به سامانه‌های پیشین، به دنیای خارج بیشتر نزدیک شوند و در نتیجه نیاز بیشتری برای ایمن‌سازی این سامانه‌ها به وجود آید (رالستون و همکاران، ۲۰۰۷). با وجود اینکه راه‌حل‌های امنیتی به منظور مقابله با این موضوعات در سامانه‌های فناوری اطلاعات طراحی شده‌اند، در زمان استفاده از همان راه‌حل‌ها در محیط‌های صنعتی بایستی بسیار احتیاط به عمل آورد. در بسیاری موارد به راه‌حل‌های امنیتی جدیدی که برای محیط صنعتی کاملاً بهینه شده باشند، نیاز خواهد بود.

سامانه‌های کنترل صنعتی تفاوت زیادی با سامانه‌های فناوری اطلاعات دارند. این تفاوت‌ها نه تنها به خصوصیات فنی محدود نمی‌شود، بلکه مواردی از قبیل تجربه، آموزش و حتی روش آگاهی‌رسانی را نیز شامل می‌شود. تفاوت‌های سامانه‌های فناوری اطلاعات و سامانه‌های کنترل صنعتی در جدول شماره ۲ ارائه شده است:

جدول ۲. تفاوت سامانه‌های فناوری اطلاعات و کنترل صنعتی

سامانه‌های فناوری اطلاعات	سیستم‌های اسکادا
در صورت از دست دادن داده و یا بروز وقفه‌های ناخواسته، می‌توان سیستم را با راه‌اندازی مجدد و یا برگرداندن فایل‌های پشتیبان به حالت اولیه برگرداند.	از دست دادن داده و یا بروز وقفه قابل تحمل نیست و ممکن است نتایج مهلکی را به دنبال داشته باشد.
با تأخیر ناخواسته می‌توان کنار آمد.	تأخیر زیاد قابل تحمل نیست.
در صورت بروز مشکلات حاد برای سیستم با راه‌اندازی مجدد آن می‌توان مشکل ناخواسته را به‌نوعی حل کرد!	کارکرد سیستم می‌بایست همواره عاری از خطا باشد. از UPS پشتیبان استفاده گردد. از کارافتادن سیستم حتی برای لحظاتی اندک می‌تواند فاجعه‌آمیز باشد.

سامانه‌های فناوری اطلاعات	سیستم‌های اسکادا
از نرم‌افزارهای آنتی‌ویروس استفاده زیاد می‌شود.	به‌کارگیری نرم‌افزارهای آنتی‌ویروس در اکثر موارد مشکل است، چراکه تأخیر قابل تحمل نیست.
ارائه دوره‌های آموزشی به‌منظور افزایش سطح آگاهی کاربران در خصوص مسائل امنیتی بسیار متداول است.	ارائه دوره‌های آموزشی به‌منظور افزایش سطح آگاهی کاربران در خصوص مسائل امنیتی کم است.
از رمزنگاری استفاده می‌شود.	تعداد بسیار زیادی از سیستم‌های اسکادا داده و پیام‌های کنترلی را به‌صورت غیر رمز شده ارسال می‌نمایند.
آزمون نفوذ به‌صورت ادواری انجام می‌شود.	آزمون نفوذ به‌صورت ادواری در شبکه کنترلی انجام نمی‌شود و زمانی هم که این کار انجام می‌شود می‌بایست این کار با دقت صورت پذیرد تا باعث بروز اختلال نگردد.
پیاپی‌سازی وصله‌های نرم‌افزارها به‌صورت ادواری انجام می‌شود.	پیاپی‌سازی وصله‌های نرم‌افزاری می‌بایست با دقت صورت پذیرد و معمولاً "مستلزم هماهنگی با شرکت فروشنده تجهیزات اسکادا است.
ممیزی امنیت اطلاعات لازم است و معمولاً "به‌صورت ادواری انجام می‌شود.	ممیزی امنیت اطلاعات به‌طور ادواری انجام نمی‌شود.
تجهیزات معمولاً "هر سه تا پنج سال جایگزین و یا ارتقاء می‌یابند.	تجهیزات استفاده‌شده برای مدتی طولانی و بدون جایگزینی استفاده می‌گردند.

آسیب‌پذیری سامانه‌های کنترل صنعتی

آسیب‌پذیری‌های موجود در بخش‌های مختلف سامانه‌های صنعتی این امکان را برای مهاجمین سایبری فراهم ساخته تا به فکر حمله به زیرساخت‌های حیاتی کشور، آسیب رساندن و یا ایجاد اختلال در فرآیند کاری آن‌ها برآیند. از آنجاکه بروز هرگونه نارسایی در بخش‌های مذکور ممکن است اثرات مخرب و جبران‌ناپذیری بر امنیت اقتصادی و توانمندی‌های دفاعی کشور برجای گذارد، از این‌رو اهمیت شناخت آسیب‌پذیری‌ها و یافتن راهکارهای تدافعی و بهبود امنیت این سامانه‌ها بیش‌ازپیش احساس می‌شود. به‌طورکلی آسیب‌پذیری‌های موجود در سامانه‌های کنترل

صنعتی را می‌توان به دودسته عمده تقسیم‌بندی نمود:

۱- آسیب‌پذیری‌های فیزیکی

۲- آسیب‌پذیری‌های سایبری (عبدالتاج‌دینی، ۱۳۹۲).

در هر دودسته برخی عوامل زیر منجر به آسیب‌پذیر شدن هرچه بیشتر این سیستم‌ها در مقابل طیف وسیعی از حملات سایبری گردیده است

- ضعف و آسیب‌پذیری ذاتی فناوری‌های بکار گرفته‌شده از قبیل پروتکل‌ها، سیستم‌های عامل، تجهیزات و غیره.

- ضعف تنظیمات مانند رها کردن تنظیمات پیش‌فرض، استفاده از گذرواژه‌های^۱ نامناسب، عدم استفاده از رمزنگاری، راه‌اندازی سرویس‌های مختلف بدون اعمال تنظیمات لازم و غیره.

- ضعف در سیاست‌گذاری مانند عدم وجود سیاست امنیتی، عدم وجود طرح‌های مقابله با مخاطرات^۲ و بازیابی^۳، نداشتن نظارت امنیتی مناسب (مدیریتی و فنی) و غیره (ستوفر و همکاران، ۲۰۱۵).

به‌طورکلی برخی از این آسیب‌پذیری‌ها در حال حاضر وجود دارند و برخی دیگر آسیب‌پذیری‌های بالقوه هستند. جدول شماره ۳ این آسیب‌پذیری‌ها را در دو رده نشان می‌دهد:

¹ Password

² Risk

³ Recovery

جدول ۳. دسته بندی انواع آسیب پذیری ها

آسیب پذیری های بالفعل	آسیب پذیری های بالقوه		
	آسیب پذیری های شبکه	آسیب پذیری های سکو	آسیب پذیری های خط مشی و روش های اجرایی
در دسترس بودن اطلاعات عمومی	پیکربندی شبکه	پیکربندی سکو	خط مشی
وبسایت ها	سخت افزار شبکه	سخت افزار سکو	دستورالعمل های
اسناد طراحی	نرم افزار شبکه	نرم افزار سکو	پیاپی سازی
راهنمای تعمیر و نگهداشت	مرزهای شبکه	ضد بدافزار سکو	
استانداردهای فنی	پایش و ثبت		
	رخدادهای شبکه		
	ارتباطات		
	اتصالات بی سیم		

منبع: (ستوففر و همکاران، ۲۰۱۵).

تهدیدات سایبری در زیرساخت های حیاتی

گسترش کاربرد فرآورده های فن آوری اطلاعات، پذیرش فن آوری های استاندارد شده و اتصال روزافزون سامانه های کنترل صنعتی به سایر شبکه ها در کنار منافی که با خود به همراه داشته، باعث افزایش قابل توجه سطح تهدیدات سایبری شده است (ستوففر و همکاران، ۲۰۱۵).

تهدیدات سایبری با بهره برداری از آسیب پذیری های متنوع در بخش های مختلف سامانه های کنترل صنعتی موجب آسیب رساندن و یا ایجاد اختلال در فرآیند کاری زیرساخت های حیاتی کشور می شوند. این تهدیدات شامل دامنه وسیعی از حملات جهت دار، نفوذهای مخرب، هجوم انواع ویروس ها، کرم ها و سایر بدافزارها و حتی نقض ناخواسته اصول امنیتی در نتیجه اشتباهات انسانی است. تا پیش از سال ۲۰۱۲، تنها دو نمونه از سلاح های سایبری مورد استفاده قرار گرفته بودند: استاکس نت و Duqu. با این حال، تجزیه و تحلیل این بدافزارها، جامعه سایبری را مجبور کرد که به طور چشم گیری اهداف جنگ سایبری را مورد بازبینی قرار دهد. سال ۲۰۱۲ از سلاح های سایبری در سطح وسیع تری استفاده شده است. تا قبل از ۲۰۱۲ تنها ایران هدف این نوع سلاح ها بود، اما در طول سال ۲۰۱۲ این حملات در منطقه ای گسترده تر، از غرب آسیا تا ایران گسترش یافته است (گوستو ۲۰۱۲). آمارها نیز نشان می دهد که طی سال های اخیر دولت ها در تجهیز خود به سلاح های سایبری درگیر رقابت تنگاتنگی شده اند. بررسی ها به وضوح نشان

می‌دهد تنها در فاصله بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۸ تعداد کشورهای متقاضی این‌گونه سلاح‌ها تقریباً ۲۰ درصد رشد داشته است. سیر تکاملی این تسلیحات سایبری نیز اخیراً رشد قابل توجهی داشته است و به مرحله‌ای از بلوغ خود رسیده‌اند که باید تهدیدات آن‌ها را بسیار جدی قلمداد نمود.

اسناد راهبردی دفاع سایبری، امنیت سایبری و مقابله با جرائم سازمان‌یافته سایبری کشورها، همچنین مراجعی از قبیل مراجع ملی مقابله با حوادث سایبری، دسته‌بندی‌های متعددی را برای منشأ تهدیدات سایبری^۱ ارائه داده‌اند. برخی از عوامل کاملاً خارجی و بدون عمد قبلی هستند؛ در این دسته می‌توان مواردی نظیر خرابی سامانه‌ها در اثر حوادث محیطی، ضعف و آسیب‌پذیری ذاتی سامانه‌ها، اشتباهات اپراتوری در زمان بهره‌برداری از سامانه‌ها، اشتباهات متخصصان تعمیر و نگهداری را نام برد. اما برخی از این عوامل کاملاً براساس برنامه‌ریزی و به‌صورت منسجم عمل می‌کنند. مهم‌ترین منشأ تهدیدات سایبری در این دسته به ترتیب اهمیت، عبارت‌اند از: دولت‌های متخاصم^۲، مزدوران سایبری^۳ یا گروه‌های تحت حمایت پنهان دولت‌های متخاصم^۴، جاسوسان سایبری^۵، تروریست‌های سایبری^۶، مجرمان سازمان‌یافته سایبری^۷، هکرهای دارای انگیزه سیاسی و بدافزارها و ویروس‌ها.

چالش‌های امنیت سامانه‌های کنترل صنعتی

مرور تهدیدات گسترده و متنوع امروزی، مؤید این امر است که امنیت سایبری صرفاً به فناوری و تجهیزات امنیتی مانند دیواره آتش^۸، ضد بدافزار و غیره محدود نمی‌شود. تمرکز مطلق بر جنبه فناوری نهایتاً منجر به ایجاد سامانه حفاظتی خواهد شد که در آن مشخص نیست هر کس چه وظایفی دارد و چگونه باید به رفع مشکلات بپردازد. مؤلفه‌های بنیادین سامانه‌های کنترل صنعتی عبارت‌اند از انسان، فرآیند و فناوری^۹ که باید به‌طور کامل موردتوجه قرار گیرند (روس، ۲۰۱۱). در ادامه چالش‌های مرتبط با هر یک از این مؤلفه‌ها مرور می‌شود.

¹ Threat source

² Hostile states

³ Cyber mercenaries

⁴ State sponsored groups / proxies

⁵ Cyber espionage

⁶ Cyber terrorists

⁷ Organized cyber criminals

⁸ Firewall

⁹ People, Process and Technology (PPT)

الف) چالش‌های فناوری

شناسایی آسیب‌پذیری‌های مرتبط با فناوری، یکی از چالش‌های مهم محیط‌هایی است که از سامانه‌های کنترل صنعتی برای راهبری فرآیندهای صنعتی استفاده می‌کنند (یگره و همکاران، ۲۰۰۶). شناسایی این آسیب‌پذیری‌ها نیز با توجه به پیچیدگی‌های ICS باید با مشارکت واحد امنیت فناوری اطلاعات و واحد کنترل صنعتی صورت پذیرد (ستوفر و همکاران، ۲۰۱۵). نمونه‌های زیادی از آسیب‌پذیری‌ها مانند انواع کدهای مخرب (از جمله ویروس‌ها، کرم‌ها و غیره)، افزایش دسترسی از طریق کد نویسی، تجزیه و تحلیل ترافیک شبکه، نفوذ غیرمجاز به شبکه و غیره وجود دارد که در یک معماری باز قادر هستند از محیط شبکه به درون سامانه‌های کنترل صنعتی منتقل شوند (هملند سکوریتی، ۲۰۰۹). از سوی دیگر علی‌رغم اینکه ICSها از فناوری‌های معمول IT استفاده می‌کنند، نمی‌توان به سادگی از راهکارهای امنیت IT در محیط ICS استفاده کرد. در این رابطه تفاوت‌های زیادی میان محیط IT و ICS وجود دارد که مطابق جدول شماره دو باید این تفاوت‌ها در زمینه امنیتی نیز مورد توجه قرار گیرند. در جدول شماره ۴ این موارد به صورت مقایسه‌ای ارائه شده است.

جدول ۴. تمرکز امنیت در IT و ICS

سرفصل‌های امنیت	فناوری اطلاعات	سامانه‌های کنترل صنعتی
آنتی‌ویروس و کدهای سیار	بسیار رایج؛ پیاده‌سازی و روزآمدسازی آسان	به دلیل تأثیرگذاری بر این نوع سامانه‌ها می‌تواند بسیار مشکل باشد؛ سامانه‌های قدیمی ممکن است غیرقابل تعمیر باشند
مدیریت وصله	آسان تعریف، اقدامات راه دور وسیع و خودکار	بسیار زمان‌بر و تأثیرگذار بر عملکرد
طول عمر پشتیبانی فناوری (برون‌سپاری)	۲ تا ۳ سال؛ فروشندگان متنوع، ارتقا فراگیر	۱۰ تا ۲۰ سال؛ همان فروشنده
آزمون و ممیزی امنیت سایبر (روش‌ها)	استفاده از روش‌های نوین	انجام آزمون باید متناسب با سامانه تنظیم شود؛ روش‌های نوین مناسب این سامانه‌ها نیستند
مدیریت تغییرات	به‌طور منظم و برنامه‌ریزی شده؛ در زمان کم باری سامانه	برنامه‌ریزی بلندمدت
طبقه‌بندی دارائی‌ها	روش معمول سالیانه؛ به‌منظور برآورد هزینه تأمین امنیت سایبر	اجرا فقط در مواقع لازم؛ حفاظت از دارائی‌های حیاتی با هزینه‌های

سامانه‌های کنترل صنعتی	فناوری اطلاعات	سرفصل‌های امنیت
بودجه مرتبط است.		
غیرمعمول و پنهان در پس فعالیت سامانه، بازیابی مشکل ادله	توسعه و پیاده‌سازی آسان؛ جاسازی برخی الزامات قانونی در فناوری	پاسخگویی به حوادث و شواهد قانونی
عالی (مراکز عملیات، نگهبانان، دروازه‌ها و تغنگ‌ها)	از ضعیف تا عالی؛ سامانه‌های اداری، سامانه‌های عملیاتی حیاتی	امنیت فیزیکی و محیطی
معمولاً بخش جدائی‌ناپذیر فرایند توسعه نیست.	بخش جدائی‌ناپذیر فرایند توسعه	توسعه سامانه‌های امنیتی
راهنمای مقررات خاص (در برخی بخش‌ها)	نظارت قانونی محدود	انطباق امنیتی

ب) چالش‌های فرایندی

حرکت در مسیر امن سازی ICS ها و آمادگی در برابر تهدیدات سایبری مستلزم برداشتن گام‌های بلندی است که باید با سرعت هرچه بیشتر برداشته شود. متأسفانه علی‌رغم تأکید ماده ۱۹۸ فصل هفتم برنامه پنجم توسعه، حداکثر فعالیت سازمان‌ها محدود به نگارش و یا کپی‌برداری از تعدادی دستورالعمل مشابه است. در خوش‌بینانه‌ترین حالت نیز اجرای سامانه مدیریت امنیت اطلاعات^۱ در سامانه صنعتی بخش دولتی منجر به تولید چندین جلد سند الزامات و دستورالعمل با هزینه‌های چند ده‌میلیونی است که بایستی با توجه به نیاز سازمان طراحی و تدوین گردد، اما بیشتر شامل متن‌هایی است که به‌صورت عمومی و کلی می‌باشند. در این رابطه لازم است سیاست‌گذاری، استانداردسازی، طراحی برنامه راهبردی، پیاده‌سازی، کنترل و نظارت با توجه به نیاز هر سازمان و محدوده عملکردی آن موردتوجه قرار گیرد (یگره و همکاران، ۲۰۰۶).

ج) چالش‌های نیروی انسانی

مشکلات نیروی انسانی نیز بخش مهمی از چالش‌های پیش روست. کمبود نیروی انسانی متخصص در ساختارهای بخش دولتی موضوع قابل توجهی است. مانع عمده، عدم تعهد و همراهی مدیریت ارشد سازمان‌های دولتی با برنامه‌های امنیت است که عمدتاً ناشی از عدم آگاهی و درک اهمیت موضوع است. مقاومت کارکنان در مقابل هرگونه تغییر در فرآیندها نیز مانع مهم دیگری است که در این رابطه وجود دارد (یگره و همکاران، ۲۰۰۶).

¹ Information Security Management System (ISMS)

روش‌شناسی تحقیق

نوع تحقیق حاضر براساس ماهیت توصیفی و از نظر هدف کاربردی است. گردآوری داده‌های اولیه از طریق روش کتابخانه‌ای و مرور و مطالعه پژوهش‌ها و تحقیقات قبلی، کتب و مقالات معتبر علمی و پژوهشی و اسناد رسمی منتشر شده در پایگاه‌های اطلاعات علمی معتبر صورت گرفته است. با استفاده از اطلاعات به دست آمده در مطالعات فوق و از طریق پنل خبرگان به بحث و تبادل نظر و احصاء گزینه‌های راهبردی به منظور دستیابی به امنیت سایبری سامانه‌های کنترل صنعتی زیرساخت‌های حیاتی با توجه به شرایط کشور اقدام گردید. پس از احصاء گزینه‌های راهبردی مدنظر در موضوع تحقیق به اولویت‌بندی راهبردهای استخراج شده با استفاده از آزمون آماری فریدمن¹ در نرم‌افزار SPSS پرداخته شده است. گردآوری داده‌ها با روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه از بین جامعه آماری خبرگان و کارشناسان حوزه سامانه‌های کنترل صنعتی انجام شده است. لذا از این منظر، تحقیق از نوع کمی است. انتخاب نمونه آماری نیز از روش نمونه در دسترس آغاز و سپس به شیوه گلوله برفی و معرفی سایر افراد از سوی نمونه در دسترس صورت گرفته است و شامل افرادی بوده است که دانش آموخته یا دانشجوی دکتری تخصصی در رشته‌های مرتبط با فضای سایبر و امنیت سایبری و یا حداقل دارای مدرک کارشناسی ارشد مرتبط و تجربه پنج سال فعالیت حرفه‌ای در حوزه امنیت فناوری یا سامانه‌های کنترل صنعتی بوده‌اند که در نهایت تعداد ۳۲ فقره پرسشنامه تکمیل و در آزمون آماری مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. لازم به ذکر است که تعداد اندکی از خبرگان نیز به دلیل تجربه عملی طولانی مدت تخصصی در این حوزه و با معرفی و تأکید سایر خبرگان با وجود داشتن مدرک کارشناسی در تکمیل پرسشنامه مشارکت داشته‌اند.

با توجه به ماهیت آزمون آماری مورد استفاده فرضیه‌های تحقیق نیز به شرح زیر می‌باشد:

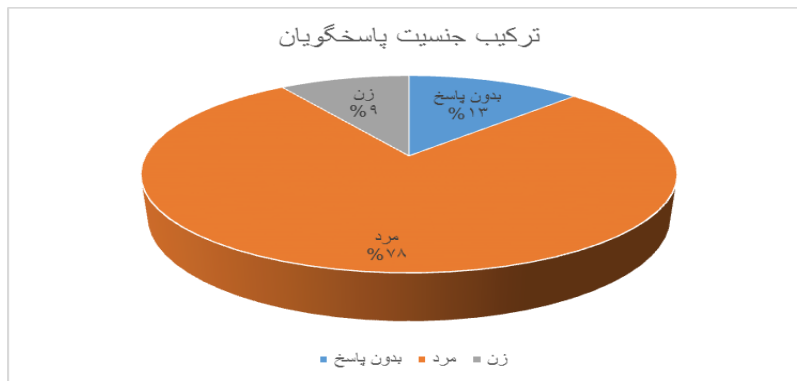
H0: میانگین رتبه گزینه‌های راهبردی احصاء شده دارای تفاوت معنی‌دار نیست.

H1: میانگین رتبه گزینه‌های راهبردی احصاء شده با یکدیگر تفاوت معنی‌دار دارد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

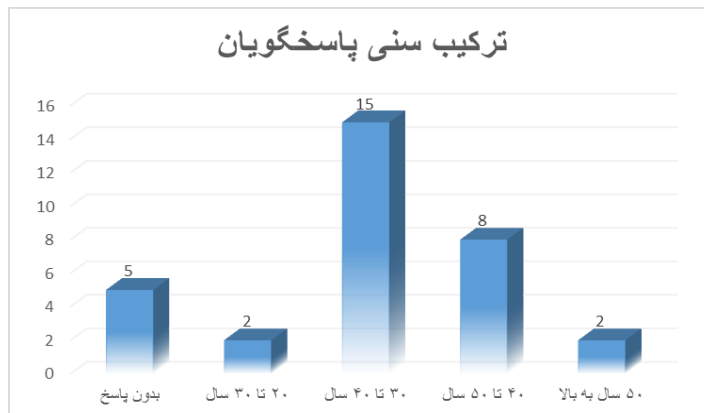
الف) تجزیه و تحلیل داده‌ها

همان‌طور که بیان گردید در پژوهش حاضر از پرسشنامه بهره گرفته شد و بر اساس تعداد ۳۲ پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان سایبری و کارشناسان حوزه سامانه‌های کنترل صنعتی، تحلیل آماری نتایج صورت گرفت. در نتیجه آمار جمعیت‌شناختی نمونه آماری و پاسخ‌گویان به تحقیق به صورت زیر بوده است.

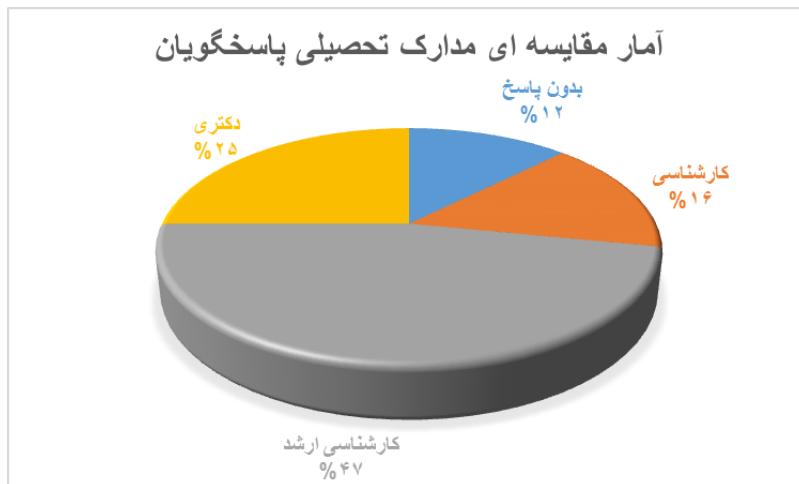
شکل ۲. نمودار ترکیب جنسیت پاسخگویان

مطابق شکل (۲) از بین پاسخگویان به پرسشنامه تعداد ۲۵ نفر مرد، ۳ نفر زن و ۴ مورد نیز بی‌پاسخ بوده است.

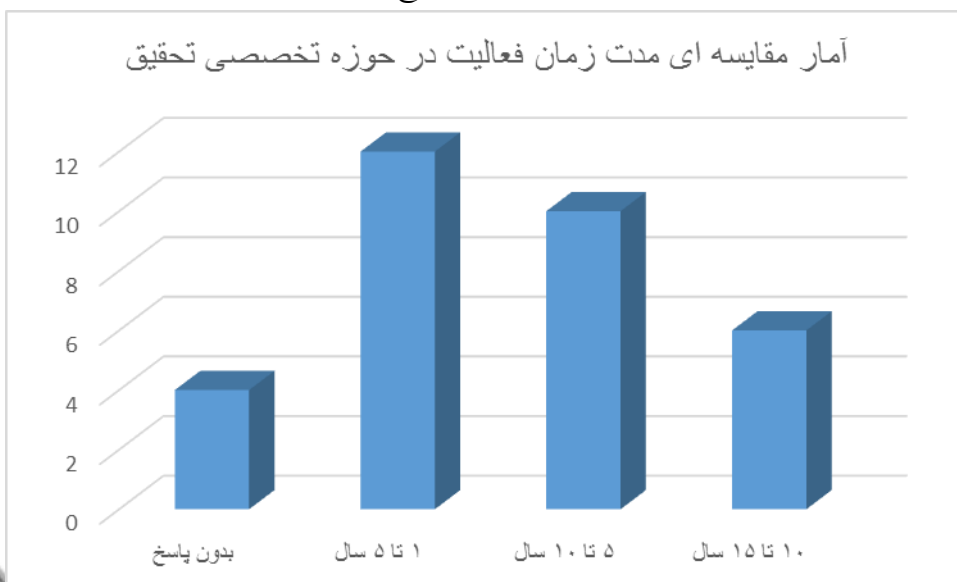
شکل ۳. نمودار ترکیب سنی پاسخگویان

از نظر سنی نیز تعداد ۵ مورد بدون پاسخ، ۲ مورد ۲۰ تا ۳۰ سال، ۱۵ مورد ۳۰ تا ۴۰ سال، ۸ مورد ۴۰ تا ۵۰ سال و دو مورد ۵۰ سال به بالا بوده اند که در شکل شماره ۳ مشخص گردیده بود.

شکل ۴. آمار مقایسه مدارک تحصیلی پاسخگویان

ترکیب مدارک تحصیلی پاسخگویان نیز به شرح شکل (۴) و به تعداد ۵ مورد کارشناسی، پانزده مورد کارشناسی ارشد، ۸ مورد دکتری و ۴ مورد بدون پاسخ بوده است.

شکل ۵. نمودار آمار مقایسه مدت زمان فعالیت در حوزه تحقیق

مطابق شکل (۵) از نظر مدت‌زمان فعالیت در حوزه تخصصی سامانه‌های مدیریت صنعتی و مدیریت فضای سایبر نیز ۱۲ نفر از پاسخگویان بین ۱ تا ۵ سال، ده نفر ۵ تا ۱۰ سال، ۶ نفر ۱۰ تا ۱۵ سال و ۴ مورد نیز بدون پاسخ بوده است.

با استفاده از آزمون فریدمن به رتبه‌بندی گزینه‌های راهبردی احصا شده پرداختیم که نتایج آمار توصیفی مربوط به راهبردهای مزبور به شرح جدول (۵) بوده است. در این جدول آماره‌های مربوط به میانگین، انحراف معیار و حداقل و حداکثر امتیاز داده شده به گزینه راهبردی مربوطه مشخص شده است.

جدول ۵. آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گزینه‌های راهبردی

عنوان راهبرد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
حمایت از تولید محصولات ملی و بومی‌سازی تدریجی سیستم‌های کنترل صنعتی	۴.۱۶	۱.۲۹۸	۲	۶
طبقه‌بندی و حفاظت ویژه از اطلاعات فنی و جغرافیایی زیرساخت‌های حیاتی	۴.۳۴	۱.۰۹۶	۲	۶
توجه به اصل تولید، توسعه و سفارشی‌سازی فرایندها، استانداردها و پروتکل‌ها امنیت سیستم‌های کنترل صنعتی	۴.۰۰	۱.۱۶۴	۲	۶
تلاش در جهت رفع یا کاهش آسیب‌پذیری‌ها، امن سازی، مستحکم سازی، و تقویت بازدارندگی	۳.۹۴	۱.۳۱۸	۲	۶
رصد فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی به‌منظور کشف و مواجهه فعال و پیش‌کنشگر با تهدیدات سایبری	۴.۶۹	۱.۲۸۱	۳	۷
کشف و تحلیل روندهای جهانی و شناسایی تهدیدهای سایبری زیرساخت‌های حیاتی	۳.۹۱	۱.۲۰۱	۲	۶
ساماندهی و سازمان‌دهی نیروی انسانی متعهد و متخصص	۳.۹۱	۱.۴۰۰	۲	۶
سازمان‌دهی تیم‌های مدیریت کشف و پاسخگویی به حوادث سایبری و تعامل با سازمان‌های مشابه منطقه‌ای و بین‌المللی	۴.۸۴	۱.۲۷۳	۳	۷
فرهنگ‌سازی و ارائه آموزش‌های عمومی و تخصصی به ذینفعان و بازیگران	۴.۰۳	۱.۲۰۴	۲	۶
ایجاد مکانیسم‌های احراز صلاحیت پیمانکاران و مشاورین سایبری زیرساخت‌های حیاتی	۳.۹۱	۱.۳۰۴	۲	۶
توجه ویژه به نیازهای قانونی نیروی انسانی شاغل در	۳.۹۱	۱.۱۴۶	۲	۶

عنوان راهبرد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
زیرساخت های حیاتی				
مدیریت دانش حاصل از تجارب اجرای راهبردهای امنیت فضای سایبر زیرساخت های حیاتی	۴.۱۹	۱.۱۷۶	۲	۶
ایجاد نظام جامع بومی امنیت سیستم های کنترل صنعتی	۴.۱۳	۱.۰۴۰	۲	۶
ایجاد فرایندهای ارتباطی و سازمان دهی و هماهنگی بین دستگاهی	۳.۹۴	۱.۴۵۸	۲	۶
ایجاد مرکز ملی امنیت، حفاظت و نظارت بر زیرساخت های حیاتی کشور	۴.۱۳	۱.۴۳۱	۲	۶
کشف وابستگی متقابل بین انواع زیرساخت های حیاتی و شدت و تأثیر آن	۳.۹۱	۱.۲۷۹	۲	۶
مدیریت مخاطرات فضای سایبر زیرساخت های حیاتی	۴.۰۹	۱.۴۶۷	۲	۶
طبقه بندی زیرساخت های فیزیکی و اطلاعاتی حیاتی بر اساس سطح اهمیت و شدت تأثیر بر جنبه های مختلف حیات	۳.۸۴	۱.۲۹۸	۲	۶
تدوین سیاست ها و اصول امنیت فضای سایبر زیرساخت های حیاتی	۴.۱۳	۱.۱۸۵	۲	۶
وضع قوانین و مقررات مناسب کیفری متناسب با اهمیت و نقش زیرساخت های حیاتی	۳.۹۴	۱.۰۷۶	۲	۶
ایجاد فرایندهای نظارت و ممیزی امنیت سایبری زیرساخت های حیاتی	۴.۴۴	۱.۱۰۵	۲	۶

ب) یافته های تحقیق

از آنجاکه زیرساخت های حیاتی و تأمین امنیت آن ها نقش ویژه ای در توسعه و پیشرفت همه جانبه کشور بر عهده دارند، به منظور کاهش آسیب پذیری زیرساخت ها، ارتقا پایداری ملی، حفاظت از مردم و منابع ملی کشور و تضمین استمرار خدمات آن ها، با تدوین راهبردهای مناسب می توان جهت گیری های ملی و کلان را ترسیم و هدایت نمود. برای این منظور بر اساس چارچوب جامع تدوین راهبرد به عنوان چارچوب نظری اولیه، با تشکیل پنل خبرگان و بحث و تبادل نظر با دستمایه قرار دادن نتایج مطالعات نظری در نهایت مناسب ترین راهبردها احصا و با نظر خبرگان سایبری در چهار سطح فنی تخصصی، انسانی، مدیریتی ساختاری، قانونی نظارتی قضائی به قرار زیر فهرست شد:

۱) راهبردهای فنی و تخصصی

- ۱-۱) حمایت از تولید محصولات ملی و بومی‌سازی تدریجی سیستم‌های کنترل صنعتی
- ۱-۲) طبقه‌بندی و حفاظت ویژه از اطلاعات فنی و جغرافیایی زیرساخت‌های حیاتی؛
- ۱-۳) توجه به اصل تولید، توسعه و سفارشی‌سازی فرایندها، استانداردها و پروتکل‌های امنیت سیستم‌های کنترل صنعتی؛
- ۱-۴) تلاش در جهت رفع یا کاهش آسیب‌پذیری‌ها، امن‌سازی، مستحکم‌سازی و تقویت بازدارندگی؛
- ۱-۵) رصد فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی به‌منظور کشف و مواجهه فعال و پیش‌کنشگر با تهدیدات سایبری؛
- ۱-۶) کشف و تحلیل روندهای جهانی و شناسایی تهدیدهای سایبری زیرساخت‌های حیاتی.

۲) راهبردهای انسانی

- ۲-۱) ساماندهی و سازمان‌دهی نیروی انسانی متعهد و متخصص؛
- ۲-۲) سازمان‌دهی تیم‌های مدیریت کشف و پاسخ‌گویی به حوادث سایبری و تعامل با سازمان‌های مشابه منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- ۲-۳) فرهنگ‌سازی و ارائه آموزش‌های عمومی و تخصصی به ذی‌نفعان و بازیگران؛
- ۲-۴) ایجاد مکانیسم‌های احراز صلاحیت پیمانکاران و مشاورین سایبری زیرساخت‌های حیاتی؛
- ۲-۵) توجه ویژه به نیازهای قانونی نیروی انسانی شاغل در زیرساخت‌های حیاتی؛
- ۲-۶) مدیریت دانش حاصل از تجارب اجرای راهبردهای امنیت فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی.

۳) راهبردهای مدیریتی و ساختاری

- ۳-۱) ایجاد نظام جامع بومی امنیت سیستم‌های کنترل صنعتی؛
- ۳-۲) ایجاد فرایندهای ارتباطی و سازمان‌دهی و هماهنگی بین دستگاهی؛
- ۳-۳) ایجاد مرکز ملی امنیت، حفاظت و نظارت بر زیرساخت‌های حیاتی کشور؛
- ۳-۴) کشف وابستگی متقابل بین انواع زیرساخت‌های حیاتی و شدت و تأثیر آن؛
- ۳-۵) مدیریت مخاطرات فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی؛

۳-۶) طبقه بندی زیرساخت های فیزیکی و اطلاعاتی حیاتی بر اساس سطح اهمیت و شدت تأثیر بر جنبه های مختلف حیات.

۴) راهبردهای قانونی، نظارتی و قضائی

۴-۱) تدوین سیاست ها و اصول امنیت فضای سایبر زیرساخت های حیاتی؛

۴-۲) وضع قوانین و مقررات مناسب کیفری متناسب با اهمیت و نقش زیرساخت های حیاتی؛

۴-۳) ایجاد فرایندهای نظارت و ممیزی امنیت سایبری زیرساخت های حیاتی.

جدول ۶. اولویت بندی گزینه های راهبردی

اولویت بندی		ردیف
رتبه	عنوان راهبرد	
۱۴.۳۳	سازماندهی تیم های مدیریت کشف و پاسخگویی به حوادث سایبری و تعامل با سازمان های مشابه منطقه ای و بین المللی	۱
۱۴.۰۰	رصد فضای سایبر زیرساخت های حیاتی به منظور کشف و مواجهه فعال و پیش کنشگر با تهدیدات سایبری	۲
۱۲.۴۵	ایجاد فرایندهای نظارت و ممیزی امنیت سایبری زیرساخت های حیاتی	۳
۱۲.۱۳	طبقه بندی و حفاظت ویژه از اطلاعات فنی و جغرافیائی زیرساخت های حیاتی	۴
۱۱.۵۸	مدیریت دانش حاصل از تجارب اجرای راهبردهای امنیت فضای سایبر زیرساخت های حیاتی	۵
۱۱.۱۴	حمایت از تولید محصولات ملی و بومی سازی تدریجی سیستم های کنترل	۶
۱۱.۳۹	ایجاد نظام جامع بومی امنیت سیستم های کنترل صنعتی	۷
۱۱.۳۱	ایجاد مرکز ملی امنیت، حفاظت و نظارت بر زیرساخت های حیاتی کشور	۸
۱۱.۱۱	تدوین سیاست ها و اصول امنیت فضای سایبر زیرساخت های حیاتی	۹
۱۰.۹۱	مدیریت مخاطرات فضای سایبر زیرساخت های حیاتی	۱۰
۱۰.۵۵	فرهنگ سازی و ارائه آموزش های عمومی و تخصصی به ذینفعان و بازیگران	۱۱
۱۰.۴۱	تلاش در جهت رفع یا کاهش آسیب پذیری ها، امن سازی، مستحکم سازی، و تقویت بازدارندگی	۱۲
۱۰.۳۹	ایجاد فرایندهای ارتباطی و سازماندهی و هماهنگی بین دستگاهی	۱۳
۱۰.۲۸	ساماندهی و سازماندهی نیروی انسانی متعهد و متخصص	۱۴
۱۰.۲۳	کشف و تحلیل روندهای جهانی و شناسایی تهدیدهای سایبری زیرساخت های حیاتی	۱۵
۱۰.۲۳	وضع قوانین و مقررات مناسب کیفری متناسب با اهمیت و نقش زیرساخت های حیاتی	۱۶
۱۰.۲۰	توجه به اصل تولید، توسعه و سفارشی سازی فرایندها، استانداردها و پروتکل ها امنیت سیستم های کنترل صنعتی	۱۷

اولویت‌بندی		ردیف
رتبه	عنوان راهبرد	
۹.۸۹	ایجاد مکانیسم‌های احراز صلاحیت پیمانکاران و مشاورین سایبری زیرساخت‌های حیاتی	۱۸
۹.۸۶	طبقه‌بندی زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی حیاتی بر اساس سطح اهمیت و شدت تأثیر بر جنبه‌های مختلف حیات	۱۹
۹.۳۱	توجه ویژه به نیازهای قانونی نیروی انسانی شاغل در زیرساخت‌های حیاتی	۲۰
۹.۳۰	کشف وابستگی متقابل بین انواع زیرساخت‌های حیاتی و شدت و تأثیر آن	۲۱

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

زیرساخت‌های حیاتی و حساس نقش مهمی در پیشرفت و ثبات نظام‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشورها دارند. پایداری و تداوم خدمات زیرساخت‌ها و صنایع حیاتی کشورها با توجه به اثرگذاری آن بر امنیت ملی مبین اهمیت آن، از جمله اولویت‌های دولت‌ها به شمار می‌رود. تنوع زیرساخت‌ها با توجه به شرایط اقتصادی، فناوری و ژئوپلیتیک ممکن است در کشورهای مختلف اندکی متفاوت باشد. اما وجه اشتراک همه آن‌ها این است که در صورت بروز هرگونه اختلال و یا تخریب آن‌ها اثرات مخرب بر امنیت، اقتصاد، سلامت و ایمنی عمومی جامعه یا ترکیبی از این موارد را در پی خواهد داشت. از آنجاکه مرکز فرماندهی و کنترل این زیرساخت‌ها در فضای سایبر آن‌ها یعنی سامانه‌های کنترل صنعتی قرار دارد، امنیت سایبری این سیستم‌ها برای سازمان‌های متولی زیرساخت‌های حیاتی به یک چالش مهم تبدیل شده است. از این‌رو به‌منظور حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی و تداوم فعالیت‌ها و ارائه خدمات توسط آن‌ها به‌عنوان یک ضرورت و اولویت کشور، راهبردهای مؤثر جهت تأمین امنیت سایبری آن‌ها با استناد به تجارب ملی تدوین و ارائه گردید. همچنین برای اتخاذ یک رویکرد کاربردی و اجرایی از نظرت اثربخش خبرگان و متخصصان سایبری حوزه زیرساخت‌های حیاتی کشور برای تعیین گزینه‌های راهبردی و سپس اولویت‌بندی گزینه‌های راهبردی احصا شده با استفاده از پنل خبرگان و پیمایش و تحلیل آماری از طریق آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج تحقیقات نشان داد که اولویت‌های بالاتر بین چهار طبقه مشخص شده توزیع شده‌اند و دسته راهبردهای فنی تخصصی و راهبردهای انسانی تعداد بیشتری از اولویت‌های برتر را به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس این تحقیق، نتیجه جالب‌تری نیز نمایان گردید و آن اینکه، به ترتیب زوج اولویت‌های اول تا پنجم به‌مثابه یک پازل تجربه با تکمیل

یکدیگر، راهنمای ارزشمندی را پیش‌روی کارگزاران ذی‌ربط قرار می‌دهند.

راهبرد اول با عنوان سازمان‌دهی تیم‌های مدیریت کشف و پاسخگویی به حوادث سایبری و تعامل با سازمان‌های مشابه منطقه‌ای و بین‌المللی، مکمل دومین راهبرد با عنوان رصد فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی به‌منظور کشف و مواجهه فعال و پیش‌کنشگر با تهدیدات سایبری است. چراکه با توجه به گسترش دامنه تهدیدات سایبری در نقاط مختلف جهان و به‌ویژه زیرساخت‌های حیاتی کشور طی سال‌های اخیر و پیامدهای مخرب و فراگیر آن در جامعه اولین گام برای مقابله، پیشگیری است که با تشکیل تیم‌های ویژه و قرمز، امکان رصد و کشف تهدیدات و حملات در فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی پیش از وقوع میسر می‌شود، همان‌گونه که در (وزارت انرژی، ۲۰۰۲) و (افشار و همکاران، ۱۳۹۳) بر آن تأکید شده است. راهبردهای سوم و چهارم نیز لازم و ملزوم یکدیگرند چرا که ایجاد فرایندهای نظارت و ممیزی امنیت سایبری زیرساخت‌های حیاتی مستلزم طبقه‌بندی و حفاظت ویژه از اطلاعات فنی و جغرافیائی زیرساخت‌های حیاتی است و برعکس. که در استاندارد (ایزو ۲۰۱۳) اکیداً توصیه شده است. مدیریت دانش حاصل از تجارب اجرای راهبردهای امنیت فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی به‌عنوان راهبرد پنجم می‌تواند اساس تولید محصولات داخلی و بومی‌سازی تدریجی سامانه‌های کنترل صنعتی در کشور (راهبرد ششم) باشد. که در این خصوص به آن پرداخته است (مددی و همکاران، ۱۳۹۳). همان‌گونه که در (بوش، ۲۰۰۱) تأکید شده، برای تعیین ارکان حاکمیتی، ایجاد مرکز ملی امنیت، حفاظت و نظارت بر زیرساخت‌های حیاتی کشور (راهبرد هفتم) باید دستور کار سیاست‌های این حوزه باشد. همچنین ضرورت تعریف فرایندها و تبیین تعاملات بین ذی‌نفعان در قالب ایجاد نظام جامع بومی امنیت سیستم‌های کنترل صنعتی (راهبرد هشتم) باید مدنظر قرار گیرد. که این موضوع در (باما، ۲۰۱۳) تأکید شده است. مرکز ملی مذکور در واقع وظیفه راهبری، نظارت و هماهنگی بین سایر کارگزاران اجرائی در کشور را عهده‌دار خواهد بود. به‌منظور برقراری امنیت سایبری سامانه‌های کنترل صنعتی، ضرورت تدوین سیاست‌ها و اصول امنیت فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی (راهبرد نهم) و نهادینه نمودن آن‌ها در فرایندها و دارائی‌های سازمانی روشن است (ستوفر و همکاران، ۲۰۱۱). همچنین برای اطمینان از رعایت این اصول لازم است از روش‌های استاندارد مدیریت مخاطرات فضای سایبر زیرساخت‌های حیاتی (راهبرد دهم) استفاده شود تا از پوشش امنیتی بر ریسک‌های احتمالی مترتب بر هر یک از دارائی‌ها مطمئن گردید، که به اهمیت و

روش‌های آن در منابع (دورمامی و همکاران، ۲۰۱۰؛ سربه و همکاران، ۲۰۱۳) اشاره شده است. سایر راهبردها اگرچه در اولویت‌های پایین‌تری نسبت به موارد مطرح شده قرار گرفته‌اند لیکن نقش آن‌ها در تکمیل بحث غیرقابل انکار است.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- افشار، ا؛ ترمه‌چی، ع؛ گلشن، ع؛ آقائیان، آ؛ شهریاری، ح (۱۳۹۳). «مروری بر امنیت سایبری سیستم‌های کنترل صنعتی»، مجله کنترل، انجمن مهندسان کنترل و ابزار دقیق ایران، سال هشتم، شماره ۱، صص ۳۱-۴۵.

- جلالی، غ (۱۳۹۰). فضای سایبر، پنجمین عرصه جنگ است. قابل دسترسی در سایت:

www.aftabir.com/news/view/2012/feb/18/c1_1329558363.php

- عبد التاجدینی، م (۱۳۹۲). «معرفی بخش‌های آسیب پذیر سامانه‌های کنترل صنعتی و اسکادا از دیدگاه سایبری و ارائه راهکارهایی جهت بهبود و ارتقای امنیت در آن‌ها»، ماهنامه صنعت هوشمند، سال چهارم، شماره سوم.

- مددی آتشگاه، ح؛ افشار نادری، م؛ و قزلجه، ع (۱۳۹۳). «دفاع سایبری دانش‌بنیان با رویکرد بومی‌سازی تکنولوژی»، اولین کنفرانس ملی علوم مهندسی و ایده‌های نو، تهران: موسسه آموزش عالی آیندگان.

ب) منابع انگلیسی

- Angelini, M., Arcuri, M. C., Baldoni, R., Ciccotelli, C., Di Luna, G. A., Montanari, L., Verde, N. V. (2013). Italian Cyber Security Report Critical Infrastructure and Other Sensitive Sectors Readiness. ROME, Research Center of Cyber Intelligence and Information Security.
- Bush, G. W (2001). Executive Order 13231: Critical Infrastructure Protection in the Information Age, Pub. L. No. EO 13231; <http://www.gpoaccess.gov/fr/>
- Doremami, N., Afshar, A., و Mohammadi, A. D. (2010). Hierarchical Risk Assessment in Gas Pipelines Based on Fuzzy Aggregation end International Conference on Reliability, Safety and Hazard, IEEE.
- Dummermuth, Ernst. (1974). US Patent # 3,942,158. Programmable logic controller. Allen-Bradley Company. <http://www.patents.com/us-3942158.html>
- Good practice guide on non-nuclear critical energy infrastructure protection(NNCEIP). (2013). Organization for Security and Co-operation in Europe. www.osce.org

- Gostev, A. (2012). Kaspersky Security Bulletin 2012. Kaspersky. <https://securelist.com/analysis/kaspersky-security-bulletin/36762/kaspersky-security-bulletin-2012-cyber-weapons/>
- Hadziosmanovic, D., Bolzoni, D., Etalle, S., و Hartel, P. (2012). Challenges and opportunities in securing industrial control systems Proceedings of the IEEE Workshop on Complexity in Engineering, COMPENG 2012, Aachen, Germany: University of Twente and yEindhoven Technical University The Netherlands.
- HomeLand Security. (2009). Recommended Practice : Improving Industrial Control Systems Cybersecurity with Defense-In-Depth Strategies,” 2009. HomeLand Security. https://ics-cert.us-cert.gov/sites/default/files/recommended_practices/Defense_in_Depth_Oct09.pdf
- Ijure, V. M., Laughter, S. A., و Williams, R. D. (2006). Security issues in SCADA networks. Computers & Security, 25(7), 498–506. <http://doi.org/10.1016/j.cose.2006.03.001>
- ISO27001. (2013). ISO/IEC 27001:2013 Information technology Security techniques -- Information security management systems Requirements. ISO. http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=54534
- Leszczyna, R., Egozcue, E., Tarrafeta, L., Villar, V. F., Estremera, R., و Alonso, J. (2011). Protecting Industrial Control Systems. Recommendations for Europe and Member States ENISA. European Network and Information Security Agency (ENISA): ENISA. بازیابی از <https://www.enisa.europa.eu/publications/protecting-industrial-control-systems.-recommendations-for-europe-and-member-states>
- Miller, B., و Rowe, D. (2012). A survey SCADA of and critical infrastructure incidents st Annual conference on Research in information technology - RIIT, Calgary, Alberta, Canada: ACM Press. <http://doi.org/10.1145/2380790.2380805>
- Obama. Improving Critical Infrastructure Cybersecurity Executive Order 13636-Preliminary Cybersecurity Framework, Pub. L. No. 13636 (2013). <http://www.nist.gov/itl/upload/preliminary-cybersecurity-framework.pdf>
- Office, و Office of Energy Assurance. (2002). 21 Steps to Improve Cyber Security of SCADA Network. U.S. Department of Energy.

http://energy.gov/sites/prod/files/oeprod/DocumentsandMedia/21_Steps-SCADA.pdf

- Ralston, P. A. S., Graham, J. H., و Hieb, J. L. (2007). Cyber security risk assessment for SCADA and DCS networks. *ISA Transactions*, 46(4), 583–594. <http://doi.org/10.1016/j.isatra.2007.04.003>
- Rinaldi, S. M., Peerenboom, J. P., و Kelly, T. K. (2001). Identifying, Understanding, and Analyzing Critical Infrastructure Interdependencies. *IEEE Control Systems Magazine*, 11–25.
- Robles, R. J., و Park, G.-C. (2011). Securing Communication between SCADA Master Station and Mobile Remote Components. *Communications In Computer And Information Science*, 200, 203–210.
- Ross, R. S. (2011). Managing Information Security Risk: Organization, Mission, and Information System View. NIST. <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-39/SP800-39-final.pdf>
- Saurabh, A., Schwartz, G. A., و Hussain, A. (2013). In Quest of Benchmarking Security Risks to Cyber-Physical Systems. *IEEE Network*, 27(1), 18–25.
- SCADA Systems: A Comparison of RTUs and PLCs. (2007). Motorola https://www.motorolasolutions.com/content/dam/msi/Products/scada-systems/SCADA_Sys_Wht_Ppr-2a_New.pdf
- Stouffer, K., Falco, J., و Scarfone, K. (2011). Guide to Industrial Control Systems (ICS) Security -Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. NIST Special Publication 800-82.
- Stouffer, K., Pillitteri, V., Lightman, S., Abrams, M., و Hahn, A. (2015). Guide to Industrial Control Systems (ICS) Security Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. National Institute of Standards and Technology. بازیابی از <http://dx.doi.org/10.6028/NIST.SP.800-82r2>
- Stouffer, K., Pillitteri, V., Lightman, S., Abrams, M., و Hahn, A. (2015). Guide to Industrial Control Systems (ICS) Security Recommendations of the National Institute of Standards and Technology-Revision 2. National Institute of Standards and Technology. <http://dx.doi.org/10.6028/NIST.SP.800-82r2>
- Tabansky, L. (2011). Critical Infrastructure Protection against Cyber Threats. *Military And Strategic Affairs*, 3(2).

Archive of SID